

УДК 321.15:141.131

DOI <https://doi.org/10.32782/2312-1815/2024-18-7>

Валентин Буркало

ORCID: 0000-0001-9719-6836

ОЛІГАРХІЧНЕ НАЧАЛО Й ОЛІГАРХІЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ЛЮДИНИ В КОНЦЕПТІ ПЛАТОНА ЯК ПРОДУКТ І ДЖЕРЕЛО ПСИХОЕТИЧНИХ ДЕФОРМАЦІЙ

У статті зазначено, що жага корупційного збагачення є екзистенційною загрозою. В аналізі становлення олігархії (елітизм, транзитологія, патроналізм) в Україні домінує екстравертний підхід. Концепт Платона в християнській інтерпретаційній символіці К. Юнга уможливорює аналіз динаміки інтровертної структурної трансформації олігархічного психічного. Наголошено, що у Платона олігархічне начало людини – продукт втрати холистичної цілісності свідомості, ієрархічної субординації її начал із поєднанням впливу Богоприроди розуму на периферійні егоїстичні жадання, волю. Роз'єднання з Благос Єдиного породжує олігархічний потенціал у людині як її психологічний олігархічний ресурс, стає джерелом деформацій світоглядної настанови на цілісність єдиного буття, загострює психоментальні, етичні спотворення в індивідуальній психіці, на рівні груп, соціуму в процесі інституційної екстеріоризації потенціалу. Процесуальна логіка появи, трансформації (олігархічне начало – потенціал – ресурс – екстеріоризація, інституціоналізація), руху потенціалу в політичному полі обумовлені його величиною. Олігархічний потенціал (P_o) відсутній ($P_o = 0$) у мудреців (самореалізували архетип «самість» – К. Юнг, «Христос в нас» у християн); зароджується ($P_o > 0$), підлеглий у тимократів (поява олігархічної «тіні» під контролем его шанобливців); домінує, з піком ($P_o = \max$) в олігархії (домінує архетип олігархічної «персони» в колективному свідомому); різко зменшується ($P_o \rightarrow 0, \sim 0$), але не зникає ($P_o \neq 0, P_o > 0$), дисперсно розмитий у своїх варіативних групових модифікаціях (маніпулятивно прихований у політиків-популістів; є ціннісною орієнтацією ділків без їх владних амбіцій; індоктринований популістами в психічне мас як патерналістські очікування) за демократії (олігархічна «тінь» під контролем демократичного его) з можливістю ситуативного флуктуаційного скупчення; концентрується в тирана ($P_o/\text{тирана} = \max$), «рятівника» (персона тирана за його психічної інфляції) мас від олігархів; зникає ($P_o = 0$) у Богозрілих (відродження самості, що дезінфікує олігархічну тінь, его) з їх досвідом в кінці циклу.

Ключові слова: Платон, олігархія, олігархічне начало, олігархічний потенціал, душа, самість.

Вступ. Поверхневий моніторинг українських ЗМІ засвідчує, що жага збагачення за рахунок цілого, зі шкодою для добробуту громади, як це утвердилося з появою олігархії в Україні, не зникла навіть за екзистенційної загрози соціуму, державі в умовах війни, окупації імперською Росією частини території України. Звідки, чому береться ця жага, чому українському політикуму, громадянському суспільству все ще складно демократично приборкувати, каналізувати її в соціально прийнятні форми, попереджаючи її деструктивний вплив на соціум, владу, державу – питання для прояснення.

Платон концептуально започаткував проблему появи олігархічного потенціалу як прояв олігархічного начала в людині. М. Михальченко (2010), аналізуючи, що живило появу олігархічного режиму в Україні, вказував на: а) притаманні українцям риси (безмежна довірливість, поступливість, відсутність свідомості необхідності постійної міцної єдності всіх членів держави не тільки під час війни, а кожного разу, що губило всі завоювання українців), дані їм Л. Троцьким [9, с. 83]; б) «жорсткий дефіцит кадрів чесних, компетентних, патріотичних» [9, с. 85]; в) відкидання партійно-радянською номенклатурою, «червоними директорами», головами колгоспів «чистих» гасел комунізму, які згадали «гасло НЕПу... – «Збагачуйтеся!» і завзято почали грабувати державу і народ України» [9, с. 84]; г) політичну волю та гроші

деяких політиків, завдяки яким створювалися позаконституційні угоди, союзи, даючи змогу змінювати моделі з парламентсько-президентської на протилежну [9, с. 86]. Дослідник, таким чином, виокремлює дуальні соціально-психологічні риси української ментальності (масовий рівень) як умову появи олігархів. З одного боку, згадані риси (довірливість, поступливість, а отже, бажання уникнення конфліктів) є соціально-психологічним позитивним ресурсом соціальної інтеграції. Однак маніпулятивна експлуатація цих рис егоїстичною елітою і призводить до розчарувань, стаючи перешкодою для єдності (втрата постійності міцної державної єдності), з пошуком індивідуального порятунку – з іншого. На груповому рівні – брак фахової управлінської еліти та якостей чесності, патріотизму (відданості, готовність служити своєму народу) у них, зміна її світоглядної, ціннісної ідентичності з комуністичної на криміналізовану квазіліберальну, вольову спрямованість на корпоративні елітарні переваги. В. Андрусів (2018) наголошує, що утвердження олігархату в Україні почалося ще в радянсько-цеховому кримінально орієнтованому й нечисельному прошарку, який зневажала більшість населення. Особисті якості, що суперечили тогочасним засадам суспільної моралі, спрямовувалися на забезпечення свого існування на більш високому матеріальному рівні порівняно з основним населенням [1, с. 7]. Автор, посилаючись на дослідження британського економіста М. Олсена, пов'язує це з «британською хворобою», коли є негласні таємні розподільчі коаліції, які використовують свій вплив на політиків для блокування доступу нових гравців і консервації існуючого стану доходів. Адже чиновники високого рангу «можуть долучатися до таємних колективних дій у складі малих груп, вступаючи в змову для досягнення і забезпечення своїх інтересів, навіть якщо це підриватиме економічний ріст, якого прагне диктатор чи політбюро» [1, с. 5].

З позиції транзитології А. Колодій (2008) акцентувала увагу на неякісності еліти, коли «влада опинилась у руках поміркованих контрреволюціонерів, які мали здійснити інституційну революцію», себто перехід. Натомість посткомуністична «номенклатура не могла й не хотіла робити якісних реформ», концентруючись на поєднанні влади та власності, «не дбаючи ні про суспільне благо, ні тим більше про ідеологічні цінності», надаючи політико-економічним змінам форми відповідно до своїх корпоративних, корисливих інтересів [7, с. 14]. Економісти (Ю. Кіндзерський (2016) та ін.) показали системні недоліки в процесі роздержавлення, коли колишня партійно-господарська еліта, кримінальні авторитети, новоспечені ділки з їх первісним капіталом (перебудова – ринкові трансформації 1990-х р. в Україні) призвели не тільки до зміни форм власності, а й до «зміцнення в Україні кримінальної олігархічної організації держави» в 1990-х – I пол. 2000-х р. [6, с. 24], до інституційної пастки олігархізму, з корумпуванням усіх гілок влади, сепаратизмом, зовнішніми загрозами [6, с. 29, 32]. Це загроза не тільки від російської олігархії, а й від іноземної як неконтрольоване проникнення на внутрішній ринок ТНК за приватизованою олігархами корумпованою державою [6, с. 37–38]. Ілюзії, зауважує науковець, тут зайві. Участь деяких ТНК в побудові кримського мосту, бізнес в імперії в умовах війни, санкцій – красномовні. А популізм С. Берлусконі, Д. Трамп уособлює радше те, що К. Касторіадіс назвав олігархічним лібералізмом, а Х. Аренд назвав це так – «представницький уряд фактично став олігархічним урядом» [14, с. 269]. В умовах невизначеності кризи «раціоналізм» сприйняття ситуації може штовхати до передачі контролю над своїми діями більш впливовим акторам, взамін отримуючи ті необхідні ресурси, які самі вони отримати не в змозі (патроналізм [8, 24–27, 31]).

Загалом акценти на економічні, соціально-психологічні, культурні чинники (національні традиції, спадщина комуністичного тоталітаризму), як і концепти елітаризму (відсутність верстви «революціонерів», здатних перебрати владу з ідейних, а не корисливих міркувань), транзитології, патроналізму [8; 3], сфокусовані на екстравертному сприйнятті проблеми. Виникає питання: чому номенклатура корпоративна, корислива, не могла, не хотіла, не дбала, а концентрувала владу і власність? Чому її корпоративні інтереси не збігалися з інтересами соціуму,

якому вона по ідеї служить? Попри чималу кількість досліджень з проблем корупції в Україні, появи антикорупційних органів, рекомендацій запобігання, її коріння не викоренено. Звідки воно знов і знов відрощує щупальця гідри, загрожуючи самому існуванню нації, держави в умовах війни з агресивним сусідом?

Отже, екстравертна настанова, бачення, підходи щодо розуміння олігархічного начала, його впливу на політичні процеси, тенденції розвитку переважає в аналізі, залишаючи в тіні інтровертне прояснення. Інтровертний підхід [4, с. 73–75] здебільшого залишається поза аналізом політичною наукою, що значною мірою обумовлено як і браком психологічних знань серед фахівців-політологів, так і світоглядними настановами, які продукує канонізована сциєнтистська парадигма ортодоксального матеріалізму. Водночас політологи усвідомлюють властиву картезіанському методу потребу «зосереджуватись не стільки на обставинах зовнішньої дійсності, скільки на зміні, корегуванні внутрішнього світу людини» [5, с. 121].

Слушною в добу становлення метамодерну, холізму постнекласичної науки є думка В. Денисенка з посиланням на Р. Декарта, що «Світ і сама людина тому і є недосконалими, що прагнення до зміни, перебудови, революції тощо майже завжди націлене ззовні – на об'єктивну дійсність, якій приписується абсолютна детермінуюча сила. А зміна людиною самої себе – це набагато складніша справа, ніж перебудова обставин, бо потрібно вміти перетворювати «нужду у добродійність», відчувати свободу у в'язниці чи підпорядковувати свої пристрасті законові, не змінюючи нічого у світі, а лише у собі» [5, с. 121]. Тут тільки зауважимо, що означене В. Денисенком недосконале зовнішнє як «об'єктивна реальність» насправді є екстеріоризацією суб'єктивних проєкцій змістів психічного недосконалої свідомості, яка не опанувала себе (думки, бажання зокрема) в собі, коли структурні штучні компоненти нижчого рівня самоорганізації людини (его, плотський розум, психокомплекси) є домінантами її самосвідомості, що оманливо ідентифікувала себе зі своїм его [2]. Таке уточнення з позицій аналітичної психології К. Юнга, новітніх учень суголосне класиці Платона. Тому **мета статті** – проаналізувати започатковану в концепті Платона логіку, характер появи, розгортання, специфіку прояву олігархічного начала як продукту деформації ієрархічних начал психіки індивіда, його вплив на розвиток олігархічного потенціалу людини як джерела деструктивних змін у психіці, етосі соціуму, прояснити якісний стан свідомості, за якого відсутні дані деформації за Платоном у їх християнській інтерпретаційній символіці К. Юнга.

Результати й обговорення. Зазначимо, що християнські паралелі платонізму дали привід вважати Платона «християнином до Христа», із чим К. Поппер категорично не згоден [12, с. 105], розвінчуючи чари ідеалізованих інтерпретацій Платона. Цикл еволюції у Платона є цілісною взаємопов'язаністю еволюції ідеї (світоглядної суті ідеї), суб'єktiv-еліт – носіїв ідеї (суб'єktivно-елітарне), образів досконалого у їх уяві (естетичне), концептуальних станів ума щодо ідеї (ментальне), домінуючих в їх свідомості цінностей відповідно до образу, концепту, почуттів і переживань ідеї (аксіологічне), ставлення до іншого (етичне), типів співвідношення ієрархічних начал душі (психічне), ставлення до речей як засобів існування й розвитку (техніко-економічне), управлінських компетенцій (владно-управлінське), людських якостей (духовно-психологічне), станів соціуму, складу соціальних груп (соціологічне), типів держави (політико-правове). Таку цілісність концепту Платона називають політичним холізмом (К. Поппер) [12, с. 97], ізоморфізмом [10, с. 81, 86]. А оскільки у Платона зрушення в свідомості, у певному аспекті сприйняття ідеї, а отже, світогляді, конфігурації початків душі, образах, концептах, почуттях, етиці, якостях, компетенціях, типах держави, соціуму обумовлені космолого-астрологічними циклами («бувають врожаї чи неврожаї на душу і тіло, коли замикається коло для кожного свого кругообігу») [11, с. 243], на які наголошував і К. Юнг під час аналізу індивідуації і набуття психічної та духовної зрілості [13, с. 119, 135], то весь цикл (від досконалості реалізації Блага до нової якості Благої досконалості) є живим процесом Єдиного Буття Єдиного (онтологічне).

Нецілісність начал душі обумовлює нецілісність (деформацію) концептуальних, естетичних, етичних, акмеологічних та управлінсько-владних станів свідомості та психіки всіх груп, окрім мудролюбців. Втрата цілісності психічного у філософів призводить до втрати ними якості «досконалості». Відбувається їх «падіння» (трансформація) в тимократів. І олігархічне начало виникає вже у психічному тимократів, з їх шанобством [11, с. 243], погордою всіма, несамовитим духом, схильним «більше до війни, ніж до миру», жадібністю до грошей, де є «культ золота й срібла» [11, с. 245]. Причина – потрапляння домішки «міді... до золота щирого» душі, себто проникнення в свідомість неякісних бажань, думок, ідей, переконань, що «заземляють», відокремлюють її носія від єдності з буттям Єдиного. Звідси втрата душею «чистоти серця», бо коли є «божественне золото – те, яке дароване богами», то такі цілісні (аристократичні, філософські) душі «не мають жодної потреби в золоті людському» [11, с. 106–107].

Відзначимо, що за К. Юнгом «символіка цілісності користується образами, схемами» (золото, коло, мандала, сонце), «які споконвіку та в різних релігіях виражають світову основу і божество» [13, с. 275]. Виразом цілісності людини у християнстві, вважав К. Юнг, є «архетип Боголюдини, який, з одного боку, став історичною дійсністю у постаті Христа, а з іншого боку, як «вічно» присутній, панує над душею як верховна цілість, власне, як *самість*» [13, с. 257]. Інакше кажучи, філософ-правитель, «божественне золото... дароване богами» у Платона, Христос-Спаситель у християнстві, архетип «самість» в аналітичній психології – це символи цілісної Боголюдини, вільної від ілюзій «світу цього». За нецілісності психічного у тимократів виникає новоутворення: неприязнь, «ворожнечі початок», як «вічнонезмінна... природа» [11, с. 244], і «прагнучи влади й пошанувань, має в собі щось від пожадливої вдачі й певну домішку, ворожу доброчесності, оскільки від тієї людини відступився» «Розум, поєднаний з культурою, що дарують Музи» – «на все життя єдиний рятівник доброчесності людини, яка її має» [11, с. 246].

Свідомо вибираючи олігархічне «начало ненаситності й корисливості» в собі як «царя на троні своєї душі», з послухом йому начала розумності та начала несамовитого духу [11, с. 252] людина (еліта, соціум, людство) відкриває себе перспективі олігархічної долі й закриває собі своїм вибором (індивідуальним, груповим, колективним, планетарним) інші перспективи. Тоді внутрішні психічні ресурси (сили, потенціали) функціонуватимуть не на її/їх Благо. Олігархічне начало як его-суб'єкт («суб-суб'єкт», «тінь», внутрішня недосконала людина) суб'єкта сковує можливості прояву мудрості розуму, не дозволяючи йому «ні вираховувати, ні розглядати чогось іншого, окрім того, як можна було б примножити свої скромні статки», а свободі волі й увазі (несамовитому духу) «не дасть захоплюватись чимось і поважати будь-що інше, крім багатства та багатіїв, і виявлятиме свій гонор тільки у здобуванні грошей або ж у тому, що веде до цієї мети» [11, с. 252]. Уже на матричному рівні психічного є «розбрат між цими трьома початками... внутрішня боротьба між ними... бунт» пожадливого (олігархічного) начала «проти всієї цілості душі, щоб панувати в ній, хоча та частина за своєю природою не призначена для цього, вона повинна коритися тому началу, якому належить владарювати» [11, с. 136]. Психоментальна дисфункціональність начал продукує етичні спотворення, аксіологічне перевертання вершини піраміди устремлінь – замість устремління до вищого, вивіщення благородства і блага цілого, спрямованість «прикутості до Землі» («наскільки більше вони цінують гроші, настільки ж менше шанують доброчесність» [11, с. 248]). Втрата етосу блага цілого (громади, соціуму) має свої неочевидні, але закономірні наслідки, психологічну, моральну, політичну, соціально-економічну ціну.

Індивідуальні зміни свідомості призводять до змін соціуму, правового поля, неформальності («перекручують закони на свій лад, не дотримуючись їх» [11, с. 248]), встановлення олігархічного режиму, поляризації політичної («вихваляють багатія і захоплюються ним, призначають його на державну посаду, а бідного зневажають»), соціальної (дві держави – «бідних»

і «багатих» в одній, що «завжди один до другого ставитимуться вороже» [11, с.249]), політичної нестабільності («люди... пристойні», ставши «злидарями, снить переворотом» [11, с. 254], держава «воює сама із собою», з/без зовнішнього втручання («міжусобиці вибухають і без втручання ззовні» [11, с. 255]). Засоби забезпечення функціональності режиму за вже розгорнутого олігархічного потенціалу – 1) насильство «зі зброєю в руках або за допомогою залякування згори» [11, с. 249]; 2) зв'язок влади-власності («правителі, влада яких у державі опирається на володіння великим майном» [11, с. 254], концентрація багатства у правителів («майже всі бідні... за винятком правителів» [11, с. 251]); 3) «наклепи нашіптувачів»; 4) смертна кара, вигнання, позбавлення громадянських прав, втрата всього майна [11, с. 251]; 5) страх («багатіють лише через те, що бідні бояться й не мають відваги» [11, с. 255]); 6) підтримка зовні від демократій чи олігархій [11, с. 255]; 7) авторитаризм – необхідна умова перерозподілу ресурсів за високої поляризації, лихварства, злочинності (із «жалом» рейдерів), патерналізмові (трутні – «одні жебрацькі, а інші – злочинні, які вона приборкує силою» [11, с. 253]). Отже, індивідуальна втрата цілісності свідомості («не вільна від внутрішньої боротьби, не має цілісності, вона якась роздвоєна: одні пожадання в ній беруть гору над іншими» [11, с. 253]), поява нецілісності психічного породжує олігархічний потенціал як набір індивідуальних якостей, прояв яких обумовлює дисгармонію цілісності єдиного буття соціуму й інституціоналізацію олігархічних практик.

Схематично три начала Платона (розумне (Р), несамовите (Н), жадаюче (Ж)) мають наступну субординацію: 1) $P \rightarrow N \rightarrow Z \rightarrow$ (ієрархічна відцентрова «мудра» (цілісна, у синергії начал, без спротиву один одному) спрямованість посилу (заряду мудрого розуму) від вищого (Р) через проміжні шари (Н+Ж) в управлінський простір у аристократа Духу); 2) $P \rightarrow N \rightarrow \leftarrow Z$ (опір жадань розумному та несамовитому у тимократа); 3) $P \rightarrow \leftarrow N \leftarrow Z$ (опір жадань + несамовитого начал розумному у олігархів); 4) $P \rightarrow N \rightarrow \leftarrow \leftarrow Z$ (жадаюче начало переважає силу двох вищих начал і підчиняє їх собі, тобто свавілля пожадань визначає структуру поведінки «демократичної людини»); 5) $P \rightarrow \leftarrow \leftarrow N \leftarrow Z$ (свавілля пожадань разом з его-волею домінують над розумом у тирана).

В інтерпретації К. Поппера, який три начала Платона ідентифікує як розум (Р), енергія-воля (В), звірячий інстинкт (І) [12, с. 97]), маємо: 1) $P + V + I =$ цілісність філософа, завдяки якій він прозорий для проходження імпульсу від ідеї Добра через його душу; 2) $P + V > I$ (у тимократа інстинкти (бажання пошани) модифікують імпульс Добра); 3) $P > V + I$ (спотворені воля й інстинкти у олігарха непрозорі для імпульсів Добра, хоча не можуть повністю блокувати струм ідеї Добра); 4) $P + V < I$ (у демократа інстинкти цілковито каналізують енергію добра відповідно до своєї природи); 5) $P < V + I$ (деструктивна синергія его-волі й егоїстичних інстинктів у тирана лжекваліфікують потік енергії та інформації благоді ідеї Добра, максимально спотворюючи першопочатковий задум). Помітно, що структура душі тимократа ($P + V > I$) і демократа ($P + V < I$) однакові, але з протилежними знаками $>/<$, коли інстинкти тільки перешкоджають вільному потоку від ідеї, зафарбовуючи його, а в другому – домінують, підчиняючи собі. Так само в олігарха ($P > V + I$) і тирана ($P < V + I$), коли розум ще може пропустити через себе потік Добра, переважаючи опір двох інших сфер, а у тирана – уже ні.

Отже, маємо інтрапсихічну трансформацію: олігархічне начало як відповідна субординація душі ($P \rightarrow N \rightarrow \leftarrow \leftarrow Z = P + V > (-I)$) породжує олігархічний потенціал (якість свідомості, набір індивідуальних якостей). Якості (потенціал) стають індивідуальним, груповим олігархічним ресурсом, коли спрямовані на досягнення влади. Її використання задля збагачення розширює олігархічний ресурс через залучення владного ресурсу. Домагання, набуття влади носіями є екстеріоризацією олігархічного потенціалу, перетворення носіїв власне у олігархів. Їх функціонування в статусі олігархів вимагає олігархічної інституціоналізації – перетворення епізодичних олігархічних практик у стійкі олігархічні інститути.

Формалізуючи потенціал олігархічний (Po), маємо:

$$1) \text{Po}/\phi \text{ (філософа)} = P \rightarrow H \rightarrow J \rightarrow = P + V + I = 0;$$

2) $\text{Po}/\text{тм} = P \rightarrow H \rightarrow > \leftarrow J = P + V > (-I) = > 0$, де « $\leftarrow$ » тотожне « $\leftarrow$ », вказуючи на «непослух», опір ієрархічно нижчого (інстинктів-жадань) ієрархічно вищим сферам-складникам (у цьому випадку – розуму, волі для тимократа (тм));

$$3) \text{Po}/o \text{ (олігарха)} = P \rightarrow > \leftarrow H \leftarrow J = P > (-V) + (-I) = \text{max};$$

4) $\text{Po}/d = P \rightarrow H \rightarrow < \leftarrow J = P + V < (\bar{I}) = \rightarrow 0$, де « $\bar{I}$ » символізує переважаючу силу, в цьому випадку інстинктів ($\bar{I}$), над ієрархічно вищими $P+V$, хоча ($\bar{I}$) векторно збігаються з $(-I)$ у тимократа, проте вже домінують, а не підкоряється, як $(-I)$;

$$5) \text{Po}/\text{тр} \text{ (тирана)} = P \rightarrow < \leftarrow H \leftarrow J = P < (\bar{V}) + (\bar{I}) = \text{max Тр};$$

6) $\text{Po}/+\phi \text{ (+філософів)} = +P \rightarrow +H \rightarrow +J \rightarrow = +P + +V + +I = 0$, де « $+$ » символізує приріст позитивної якості завдяки набутому знов досвіду в процесі циклічних змін.

Таким чином, потенціал олігархічний (Po):

1) відсутній у філософів (ϕ) ($\text{Po}/\phi = 0$), де їх мудрість всеєдності – запорука раціоналізму цілісності їх світогляду, мислення, почуттів, дій задля блага всіх, цілого;

2) появляється вже на стадії тимократів (тм) ($\text{Po}/\text{тм} > 0$) (як «щось від пожадливої вдачі»). Втрата мудрості цілого за домінування раціоналізму владного марнославства;

3) досягає максимуму в олігархії (o) ($\text{Po}/o = \text{max}$) і руйнує її. Раціоналізм домінує як самозбагачення завдяки володінню владою за рахунок цілого. Адже тут «вихваляють багаття і захоплюються ним, призначають його на державну посаду, а бідного зневажають». І «чим більша олігархія, тим вищий ценз» майновий – законодавча умова допуску до влади [11, с. 249]. Однак «неможливість наситити потяг до багатства та нехтування усім іншим задля наживи занастали олігархію» [11, с. 262];

4) значно обмежується, але не зникає за демократії (д) ($\text{Po}/d \rightarrow 0$), де є три групи з їх мірою олігархічного потенціалу: а) владні «люди породи трутнів», що дошкульно жалять, які «завжди можуть відібрати власність у багатих і розділити її між народом, залишивши левову частку собі». Б. Мадяр, Б. Мідлович таких «патронів» сучасної «олігархічної сім'ї» називають «поліархами» (В. Путін, В. Орбан) [8, с. 27, 31, 77]. Жадоба до наживи – основа олігархічного потенціалу. Тут вона опосередкована владою, ораторським мистецтвом маніпуляції свідомістю (популізмом) – «жалами трутнів», інструментами перерозподілу власності, непрозорого, легкого, швидкого елітарного збагачення, укорінення на посадах; б) «зайняті набуванням статків», з них «найупорядкованіші за своєю природою стають найбагатшими». «Найупорядкованіші за своєю природою» – це ті, хто є «ощадливий і належить до олігархічного типу, яким володіють бажання необхідні» [11, с. 259]. Тобто їх воля підпорядкована їх бажанням, а самі бажання є необхідні, тобто не зайві, бо приносять матеріальну користь іншим як продукування речей, надання послуг, хоча мотиви їх дій спрямовані чітко на набуття статків – сенсу й мети життя цієї групи, без претензій на владу за демократії, унеможливаючи перетворення на олігархів. В інтерпретації Платона це група ділків за демократії, для яких статки є самоцінністю, а олігархічний потенціал як домагання влади задля примноження статків є латентним, неактивованим станом психічного. Цим вони відрізняються у Платона від соціопсихотипу управлінця-демократа, політика, «трутня з жалом», людини, що «виповнена... не обов'язково необхідними бажаннями й пожаданнями, під владою яких постійно перебуває» [11, с. 259] (їх ірраціоналізм, де бажання і пожадання понад міру ($\bar{I}$) у трутнів-популістів підпорядковують їх волю і розум); в) найвпливовіша завдяки чисельній перевазі більшість, ті, «хто працює своїми руками, не пнеться до керівних посад», володіє невеликим майном, отримуючи свою вигоду («пайку меду») від перерозподілу власності багатіїв [11, с. 265]. Тож і за демократії олігархічний потенціал присутній у всіх трьох групах різною мірою. У «демократів-управлінців» (популістів, «трутні з жалом») – латентно, не стільки як декларована мета, скільки як завуальований

мотив (жага і воля), засіб маніпулятивної роздачі благ демосу від ділків із чималою вигодою «меду» (корупційне або рейдерське присвоєння громадського, приватного в сучасній версії) для себе. У «ділків» – як основний мотив, основа потенціалу, але який є лише можливістю, проте для трансформації у повноцінний олігархічний ресурс йому бракує повноти влади, якої вони не прагнуть за відсутності загроз їх статкам. У більшості («трудні без жала») – як дармова одноразова надбавка до заробітку їх щоденної праці.

Загалом демократична «людина багатогранна, сповнена різних характерів...», часом марнотратна, «інколи... демократичне начало поступається місцем олігархічному» [11, с. 259] і вона «захоплюється тими, що роблять гроші, й тоді пристає до їхнього» [11, с. 261]. Багаті («ділки») на народних зібраннях (у «парламенті») захищаються від популістів («владних трутнів із жалом»), викликаючи підозри в прагненні до олігархії. Та «коли вони бачать, що народ не з лихого умислу, а тільки через своє невідання, бо його ввели в оману наклепники, намагається завдати їм кривди, тоді вони хоч-не-хоч починають і справді тяжіти до олігархії... не зумисно, адже зло прищепив їм той самий трутень, ужаливши їх» [11, с. 266].

У міркуваннях Платона проступає залежність поведінки ділків (тяжіють до олігархії) від їх страхів втрати статків через рішення більшості, якою маніпулюють владні популісти. Останні – найбільш заражені «злом» олігархічного потенціалу, прикритого свавіллям свободи волі, де популісти заражують працюючих (більшість) злом патерналізму. Отже, олігархічне начало і потенціал руйнує демократію, бо проявляється як гра, взаємодія трьох олігархічних потенціалів кожної з груп з їх свавіллям волі: а) потенціалу владних «трутнів», популістів у сучасній термінології, які бажанням мати «мед» – достаток, не працюючи, а корисливо владно маніпулюючи («ввели в оману наклепники»), ужалили своїм «жалом-злом», тобто індоктринували в свідомість; б) працівників жагу до наживи як мети, сенсу, насолоди життя, підживлюючи у мас і острахи перед олігархією, і їх олігархічні інтенції – патерналістські (охлократичні) настрої, жагу отримувати дарма; в) посилюючи олігархічні потенції тих, хто їх має «за природою» (ділків), а тепер боїться втратити нажите і прагне «від безвиході» до олігархії – влади багатих як єдиний спосіб врятувати «своє». «Жало» – символ політико-світоглядного інструменту нейролінгвістичного маніпулятивного програмування популістами масової свідомості, впорскування в неї своєї «отрути» олігархічних пожадань, почуттів, переконань, ідентичності, мотивів, сенсу, насолоди, щастя життя. Інфекція отрути посилює внутрішні (у душі) і зовнішні (у соціумі) розколи.

Отже, жадоба можновладців (популістів, трутнів з жалом), патерналізм, острахи більшості (мас, трутні без жала), утіха від грошового зиску, прибутку [11, 284], страх за «своє» «найупорядкованіших ділків» – психологічні, (а)моральні ресурси олігархічних загроз за демократії. Тому в демократії Платона не стати добродієм, людиною з нульовим олігархічним потенціалом ($P_o = 0$), хіба що для тих, хто «від природи видатні, які перевершують багатьох, стали би добродіями» [11, с. 257]. Нецілісність психічного за демократії, після олігархії, не тільки не подолана, а латентно накопичує мікропотенціали (жадоби, насолоди статками, патерналізму, страху) у свідомості, констеляція яких уможливило прихід популіста-тирана, подібно до О. Лукашенка, В. Путіна, В. Януковича чи Р. Ердогана, В. Орбана, Д. Трампа у м'якшій версії;

5) за тиранії олігархічний потенціал концентрується в тирана (тр), його наближених («друзів»), де тиран контролює величину, масштаб розгортання ($P_o/tr = \max tr$) потенціалу в підлеглих, зокрема розпоряджається на свій розсуд коштовностями державних храмів [11, с. 269]. Довіра демагогії тирана у його обіцянках за демократії усунути загрозу відновлення олігархії змушує народ «годувати його та його друзів», бо, «уникаючи підлеглим людям вільним, потрапляє в залежність від деспотизму, замість своєї великої і безмежної волі дістає найважчу та найприкрішу неволю у невольників» [11, с. 270–271];

6) знов зникає ($P_o/ + \phi = 0$) у нових «аристократів духу» (+ ϕ) («софократів»), що завершують цикл і водночас починають новий. Їх цілісність перетворює філософів у відкритий

«портал» для проходження струму інформації ідеї блага від Сонця Єдиного без спотворень, роблячи їх ієрархічною ланкою в живому процесі Єдиного Життя «Живого Космосу» («єдине ціле, складене із цілісних ж частин») [15, 30b–34b]. Тобто на початковій і кінцевій стадіях, які переходять одна в одну (хвіст в пащі змія-уробороса – символ циклічності розвитку), цей потенціал відсутній, зароджуючись і розгортаючись на проміжних стадіях між крайніми точками еволюційного треку. І відсутність олігархічного потенціалу, його спотворень – ознака ієрархічної впорядкованості начал, зрілості, цілісності душі («врожай на полі» в символіці Платона, святість у релігійній інтерпретації, єдність свідомого й несвідомого в цілісності архетипу «самості» – вияв індивідуальної Богоприроди людини у К. Юнга), її своєрідна «додана вартість» як здатність пропускати через себе в світ речей гармонізуючу, облагороджуючу, впорядковуючу інформацію-енергію Сонця-Добра. «Додана вартість» – це Любов Небесна (Афродіта Небесна, Ерос) як те нове, що проходить через транслятора-правителя, долучається до його свідомості, впорядковує її і через неї політичний простір довкола неї.

Спостерігаємо юнгівську динаміку архетипів: домінування самості у софократів. Поява олігархічної «тіні», підпорядкованої шанолівному его тимократів. За олігархії олігархічна «тінь» формує і керує олігархічним его, утверджуючи архетип олігархічної персони в колективному свідомому. У демократії олігархічна «тінь» є під контролем демократичного его, яке боїться повтору олігархічних страждань, але «тінь» звабами тисне на его популістів, спонукаючи їх до маніпуляцій, заляканих ділків – до відродження олігархії, маси – до патерналізму, сподівання на месію. Сформований у соціумі потужний архетип персони «спасителя», «захисника народу» приводить до тиранії, з психічною інфляцією тирана, его якого сугестивно зливається з власною маскою «бацьки» (архетип «персони»). Досвід пройденого, напруга в соціумі, страждання за тиранії пробуджує відродження самості – Богоприроди у зрілих.

Відповідно до логіки Платона «кожній людині найкраще бути під владою божественного й розумного начала, особливо, коли маєш його в собі як щось своє, лише для себе; коли ж ні, тоді нехай воно панує над нами ззовні, щоб, наскільки це можливо, ми всі були подібні між собою і пов'язані спільною приязню під верховенством того самого начала» [11, с. 296]. Тобто ідеал – щоб кожен індивідуально дозрів до усвідомленої комунікації з Сонцем-Благом. Якщо ні, тоді їм варто довіритись Богозрілим. Отже, надзавданням «софократії» – правління ученості (учених-мудреців [12, с. 166]) є зцілення нецілісних душ, себто дати кожному таку якість/кількість квантів енергії любові й біт інформації мудрості, щоб кожен із спотворених станів прийшов у гармонію власних начал та індивідуально досяг стану мудрості філософа. Тоді нівелюється й олігархічний потенціал, а всі трансформуються в мудреців, здатних індивідуально перебувати у взаємодії з ідеєю Добра, вийшовши з печери споглядання тіней (спотворених образів-копій Першообразу) на стінах печери, симулякрів в інтерпретації Бодріяра. Тож ніщо не заважає їм утворити «сонячне» братство «осяяних», утверджуючи новий Золотий Вік «живих Христів».

У Платона К. Поппер такого завдання «зцілення» всіх до рівня мудрості не виявив, хоча і називає платонівську мудрість політичною медициною, що наділяє «містичними силами цілительів, які володіють нею» [12, с. 170]. Навпаки, К. Поппер вказує на інтелектуальний авторитаризм Платона всупереч егалітаризму Сократа [12, с. 152]. Те, що можна «вести розумну бесіду з рабом», і «наявність між людьми інтелектуального зв'язку, певного середовища універсального розуміння, а саме розуму» – це, за К. Поппером, «велика егалітарна і визвольницька ідея Сократа» [12, с. 152–153]. Тобто через розмірковування, мистецтво діалектики, самоусвідомлення холістичної всеєдності навіть розум раба можна звільнити від оман роз'єднання з Єдиним (Сонцем-Благом), а отже, і від олігархічного потенціалу, принад влади, золота. Погоджуючись з К. Поппером (попри його недиференційоване сприйняття розуму – тілесного, емоційного, аналітичного, інтуїтивного, Розуму Христа, буді в індуїзмі, Нус у Анаксагора, Плотіна, апріорного

чистого розуму в І. Канта, співвіднесеного в імперативі совісті із зоряним небом), зауважимо, що за такого тлумачення осягнення сократівської істини Добра – це мистецтво, досягне для будь-якої людини. Однак таке мистецтво, як пояснює К. Юнг, сучасні зрілі майстри Духу, не є суто інтелектуальний процес [13, с. 56]. І в християнській неортодоксальній інтерпретації будь-хто може набути свідомості Христа в Христорозумі, бо це тільки якість свідомості й розуму, а не унікальна властивість лише Ісуса. Завдяки Христорозуму людина перестає бути домом, розділеним в собі, тобто знов стає цілісною. У «Тімеї» Платона зріла людина зріднюється з «божественним началом в нас» [16, 90d], із «Царством Небесним», «Христом в нас» у християн. І тоді психоетичні деформації соціуму, спричиненні дисбалансом нецілісності розділеної в собі, внутрішньо конфліктної дуальної свідомості, долатимуться цілісністю бачення і прояву себе холодною часткою цілого громади, соціуму, планети, Універсуму, яким служать. Тоді олігархія, тиранія, корупція, війна, обман – ілюзії, ігри, драми его в симуляторі реальності внутрішньої печери дуального розуму кожного, розототожнення з яким і є вихід на простори співтворчості в Духові.

Висновки. Олігархічне начало людини в концепті Платона – продукт втрати цілісності свідомості, її ієрархічної субординації начал (посферне послаблення серцевини Богоприроди розуму тиском периферійних егоїстичних жадань, волі), роз'єднання з Благим Єдиного, породжуючи олігархічний потенціал у людині, стаючи джерелом деформацій світоглядної настанови на цілісність єдиного буття, загострючи психоментальні, етичні спотворення в індивідуальній психіці, на рівні груп, у соціумі. Потенціал олігархічний (P_o) відсутній у філософів-мудреців ($P_o = 0$), зароджується у тимократів ($P_o > 0$), досягає максимуму за олігархії ($P_o = \max$). За демократії із зникненням олігархії цей потенціал різко зменшується ($P_o \rightarrow 0, \sim 0$), але він наявний як «жало трутнів», маніпулятивно приховане у демократів-популістів при владі ($P_o > 0$, проте лицемірно декларується як $P_o = 0$), не приховується ділками, без їх амбіцій влади ($P_o > 0$). Він розпалюється популістами у психіці мас як патерналістські очікування ($P_o \neq 0, P_o > 0$). І знов зростає, концентруючись у тирана ($P_o = \max$ тирана, «друзів») як «рятівника» мас від повернення олігархів. Обнуляється на шостій стадії як досвід пройденого всього циклу, що варто бути в світоглядній цілісності Буття з ідеєю Добра, Єдиним ($P_o = 0$). На стадії тимократії потенціал має груповий вираз; олігархії (3) – соціетальний (масштаб соціуму); демократії (4) – дисперсно розмитий із можливістю ситуативного флуктаційного скупчення; тиранії (5) – персоналізований; 1, 6 (аристократії Духу) – відсутній у індивідуально Богозрілих в їх індивідуалії (К. Юнг) як відновлення цілісності пропорції ієрархічних начал людини в процесі її інтравертного самоусвідомлення. Прояснення класики – передумова глибшого постнекласичного осягнення проблеми в християнській інтерпретації К. Юнгом ієрархічності самого архетипу самості й більш диференційованого сприйняття політичного холізму, прозоринь і ілюзій Платона, К. Поппера, сучасності.

Література:

1. Андрусів В., Устенко О., Романенко Ю., Тишкевіч І. Майбутнє українських олігархів. 2018. URL: <https://uifuture.org/reports/majbutnye-ukrayinskix-oligarxiv/>
2. Буркало В. Олігархічний елітарний егоцентризм та егоїзм як перепона до консолідованої демократії. *Вісник Донецького національного університету імені Василя Стуса. Серія політичні науки.* 2023. № 8. С. 44–53.
3. Буркало В. Олігархічний потенціал, його розгортання в інтерпретації концепту патроналізму. *Регіональні студії.* 2024. № 36. С. 14–21.
4. Вишневецький О. С. Загальна теорія стратегування: від парадигми до практики використання : монографія/НАН України, Ін-т ек-ки пром-сті. Київ, 2018. 156 с.
5. Денисенко В. Проблема свободи людини: конотації у філософських теоріях нового часу. *Соціогуманітарні проблеми людини.* 2010. № 4. С. 115–128.
6. Кіндзерський Ю. Інституційна пастка олігархізму і проблеми її подолання. *Економіка України.* 2016. № 12. С. 22–46.

7. Колодій А. Транзитологічна парадигма суспільних змін у світлі помаранчевої революції. *Політичні науки*. 2008. Випуск 3. С. 7–24.
8. Мадяр Б., Мадловіч Б. Посткомуністичні режими: актори, інституції та динаміка. *Короткий путівник* / пер. з англ. О. Тирон. Бостон : Academic Studies Pres, 2023. 248 с.
9. Михальченко М. Кланово-олігархічний режим: негативи і позитиви функціонування. *Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України*. 2010. № 5 (49). С. 83–94.
10. Ніколенко В. Соціально-політична думка Платона: протосоціологічний вимір. *Епістемологічні дослідження в філософії, соціальних і політичних науках*. 2020. 3 (2). С. 81–91.
11. Платон. Держава / Пер. з давньогр. Д. Коваль. Київ : Основи, 2000. 355 с.
12. Поппер К. Відкрите суспільство та його вороги. Т. I. У полоні Платонових чарів / пер. з англ. О. Коваленко. Київ : Основи, 1994. 444 с.
13. Юнг К. Г. Аіон: Нариси щодо символіки самості / пер. з нім. К. Котюк; наук. ред. укр. вид. О. Фешовець. Львів : Вид. «Астролябія», 2016. 432 с.
14. Arendt H. On Revolution. London: Penguin books. 1990. 350 p.
15. Plato. Timaios / (ed. John Burnet, 1903). URL: <http://www.mikrosapoplou.texts>

References:

1. Andrusiv, V., Ustenko, O., Romanenko, YU., & Tyshkevich, I. (2018). Maibutnie ukrainiskykh oliharkhiv [The future of Ukrainian oligarchs]. Retrieved from <https://uifuture.org/reports/majbutnye-ukrayinskix-oligarxiv/> [in Ukrainian].
2. Burkalo, V. (2023). Oliharkhichnyi elitarnyi ehotsentryzm ta ehoizm yak perepona do konsolidovanoi demokratsii [Oligarchic elitist egocentrism and egoism as an obstacle to the formation of a consolidated democracy]. *Visnyk Donetskoho natsionalnoho universytetu imeni Vasylya Stusa. Seriiia politychni nauky*. № 8. P. 44–53 [in Ukrainian].
3. Burkalo, V. (2024). Oliharkhichnyi potentsial, yoho rozghortannia v interpretatsii kontseptu patronalizmu [Oligarchic potential, its development in the interpretation of the concept of patronalism]. *Rehionalni studii*. № 36. P. 14–21 [in Ukrainian].
4. Vyshnevskiy, O.S. (2018). Zahalna teoriia stratehuvannia: vid paradyhmy do praktyky vykorystannia: monohrafiia [The General Theory of Strategizing: From Paradigm to Practical Use: Monograph] / NAN Ukrainy, In-t ek-ky prom-sti. Kyiv, 156 p. [in Ukrainian].
5. Denysenko, V. (2010). Problema svobody liudyny: konotatsii u filosofskykh teoriiakh novoho chasu [The Problem of Human Freedom: Connotations in Philosophical Theories of Modern Times]. *Sotsiohumani tar ni problemy liudyny*. № 4. P. 115–128 [in Ukrainian].
6. Kindzyskiy, Yu. (2016). Instytutsiina pastka oliharkhizmu i problemy yii podolannia [The institutional trap of oligarchy and the problems of overcoming it]. *Ekonomika Ukrainy*. № 12. P. 22–46 [in Ukrainian].
7. Kolodii, A. (2008). Tranzytolohichna paradyhma suspilnykh zmin u svitli pomaranchevoi revoliutsii [Transitological paradigm of social changes in the light of the Orange Revolution]. *Politychni nauky*. Issue 3. P. 7–24 [in Ukrainian].
8. Magyar, B., Madlovics B. (2022). A Concise Field Guide to Post-Communist Regimes. Actors, Institutions, and Dynamics. Budapest: CEU Press / per. z anhl. O. Tyron. Boston : Academic Studies Pres, 248 p. [in Ukrainian].
9. Mykhalchenko, M. (2010). Klanovo-oliharkhichnyi rezhym: nehatyvy i pozytyvy funktsionuvannia [Clan-oligarchic regime: negatives and positives of functioning]. *Naukovi zapysky Instytutu politychnykh i etnonatsionalnykh doslidzhen im. I. F. Kurasa NAN Ukrainy*. 5 (49). P. 83–94 [in Ukrainian].
10. Nikolenko, V. (2020). Sotsialno-politychna dumka Platona: protosotsiolohichnyi vymir [The socio-political thought of Plato: the protosociological dimension]. *Epistemolohichni doslidzhennia v filosofii, sotsialnykh i politychnykh naukakh*. 3 (2). P. 81–91 [in Ukrainian].
11. Πλατων. (2000). Πολιτεία / Per. z davnohr. D.Koval. Kyiv: Osnovy. 355 p. [in Ukrainian].
12. Popper, K.R. (1994). The Open Society and Its Enemies. Vol. I. The Spell of Plato / per. z anhl. O. Kovalenko. Kyiv: Osnovy. 444 p. [in Ukrainian].
13. Jung, C. (2016). Aion: Researches into the Phenomenology of the Self / per. z nim. K. Kotiuk ; nauk. red. ukr. vyd. O. Feshovets. Lviv : Vyd-vo «Astrolia», 432 p. [in Ukrainian].
14. Arendt, H. On Revolution. London: Penguin books. 1990. 350 p.
15. Plato. (1903). Timaios / ed. John Burnet, Retrieved from <http://www.mikrosapoplou.texts>

Valentyn Burkalo. The oligarchic principle and the oligarchic potential of man in Plato's concept as a product and source of psycho-ethical deformations

The article indicates that the thirst for corrupt enrichment is an existential threat. An extroverted approach dominates the analysis (elitism, transitology, patronalism) of the establishment of the oligarchy in Ukraine. The Plato's concept in C. G. Jung's Christian interpretative symbolism enables the analysis of the dynamics of introverted structural transformation of the oligarchic psyche. It is emphasized that Plato's oligarchic principle of man is the product of the loss of the holistic integrity of consciousness, the hierarchical subordination of its principles with a phased decrease in the influence of the Divine Nature of mind on peripheral egoistic desires and will. Disengagement from the Good of the One gives rise to the oligarchic potential in man as their psychological oligarchic resource and becomes a source of deformations of the worldview attitude to the holistic nature of the integral being, exacerbates psycho-mental and ethical distortions in the individual psyche at the level of groups and society in the process of an institutional manifestation of potential. The procedural logic of emergence, transformation (oligarchic principle – potential – resource – manifestation, institutionalisation), and movement of potential in the political domain is determined by its size. The oligarchic potential (P_o) is absent ($P_o = 0$) among sages (C.G. Jung's self-realised archetype of 'self', 'Christ in us' among Christians); is emerging ($P_o > 0$) as subordinate among Timocrats (emergence of an oligarchic 'shadow' under control of the ego of the aspiring); dominates with a peak ($P_o = \max$) among the oligarchy (the archetype of the oligarchic 'persona' dominates the collective consciousness); sharply decreases ($P_o \rightarrow 0, \sim 0$), but does not vanish ($P_o \neq 0, P_o > 0$), dispersed in its variable group modifications (manipulatively hidden by populist politicians; serving as a valuable orientation of businessmen devoid of power ambitions; indoctrinated by populists into the masses' psyche as paternalistic expectations) in democracy (oligarchic 'shadow' under control of the democratic ego) with a possibility of situational fluctuating accumulation; is centered within the tyrant ($P_o/\text{tyrant} = \max$), the "savior" (the tyrant's persona in his mental inflation) of the masses from the oligarchs; vanishes ($P_o = 0$) among the God-mature (rebirth of the self that disinfects the oligarchic shadow, the ego) with their experience at the end of the cycle.

Key words: Plato, oligarchy, oligarchic principle, oligarchic potential, soul, self.

Відомості про автора:

Валентин Буркало – кандидат філософських наук, доцент кафедри політології і державного управління, ДВНЗ «Ужгородський національний університет»..